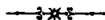

ԻՇԽԱՆԱՅ ԿՂՂԻՔ

(Շ ա Ր . և վ ե Ր Ն 420)

ՄԵՆԱՆԱՅ կղզեաց պատմութիւնը
զրելով, անկարելի է չլիշել նաև
Պլատի և Ոլստի երկու ժայռերը,
որք այս գեղեցիկ արշիպեղաքոսին
երկու յառաջընթաց պահապանաց
կը նմանին: Բաւական հեռու կը գտնուին
դէպ ի բաց ծովը, արևմտեան կողմը, Ան-
տիպոնիի և Պրոտիի հիւսիսակողմը: Այս երկու
կղզեակքս Մարմարայի կապոյտ ալեաց մէջ
կատարեալ քարտեք են, ծանօթք տեղացւոց
և ճանապարհորդաց: Բաց ծովուն վերայ ա-
սոնց կղզիացեալ տեսքն ամենուն աչքին կը
զարնէ, և է. Պոլսոյ ամեն կողմերէն հորիզո-
նին վերայ յատուկ դիտելու կէտ մըն է:
Վոսփորի ծովեզերաց ամեն զագաթներէ և
հնոյն Բիւզանդիոնի ամեն բարձրութենէ,
մէկն որ պտտցընէ աչքը Պրոպոնտոսի (Մար-
մարայի) ալեաց կապուտակ գծին վրայ, կը
տեսնէ հորիզոնին՝ երկնքի կապտութիւնը
կտորով Պլատի ցած ժայռը, և բրգաձևն
Ոլստի՝ որուն յունական անունն ընդհանուր
ձևը կը ցուցընէ: Այս երկու քոյր կղզիք
իրարմէ բոլորովին տարբեր ձևեր ունին: Ոլ-
ստի որ Ոլստի (սրածայր¹) ծովուն երեսէն
իբր սուր սար մը վեր կը բարձրանայ, և կը
ցուցընէ իր արծաթափայլ գագաթը, այնչափ
ալ Պլատի (հարթ²), ցած, երկայնաձև, զիւրու-
թեամբ մշուշին մէջ անտեսանելի կ'ըլլայ,
երբոր հորիզոնը մութ է. և կամ բոցատե-

սիլ լուսոյն մէջ կ'ընկղմի, երբ արևուն ճա-
ռագայթներն սաստիկ ռսկեզօծ գոյն մը կուտան
ծովուն, այն ատեն սպիտակագոյն Պլատի,
տոանց զուրս ցցուելու և անորոշ շրջապատիւ,
կը կորսուի փայլուն և մութ խորութեան մէջ,
և մտադրութեամբ փնտռելու է աղօտ տեսքը՝
որ հազիւ կը նշմարուի:

Քիչ մարդ կ'երթայ այցելելու այս հեռաւոր
երկու կղզեակները: Իշխանաց կղզիներէն
ճանապարհորդք կ'երթան երբեմն մեծ նա-
ւակօք, բայց խոհեմ մարդիկ չեն յանգնիր
այդ ճամբորդութիւնն ընելու, որովհետեւ ա-
մենաթեթեւ քամի մ'ալ կրնայ վտանգ պատ-
ճառել, լաւագոյն է մեծ շոգեմակուկով Պլա-
տի ելնել, ուր կրնայ մօտեցուիլ Հնրիկոս
Պիւլէրի շինել տուած փոքրիկ նաւահանգստին
միջէն: Անկէ ձկնորսի նաւակով մը Ոլստի
անցնիլ զիւրին է, ուր նաւահանգիստ չկայ,
և մակոյկ մը դժուարութեամբ կրնայ մօտե-
նալ, Գարնան ախորժելի շրջապայութիւն մ':
Գեղեցիկ կ'երևան անտի Եւրոպիոյ և Ասիոյ
եզերքը, և Մարմարայի ծովուն մօտց հրա-
շալի շրջապատներն. ալիքներն կարգէ զուրս
թափանցիկ են. զլիփներու խումբք, ան-
հաւատարի արագութեամբ մակուկին առջևէն
կը վազեն ջրերը պատռելով, որ ծիածանի
գոյները կտոզ փոփուրներով զարձեալ վրանին
կը թափին:

Առաջինը Ոլստի է. այս մեծ և գեղե-
ցիկ ժայռը՝ քանի մը հարիւր մետր միայն
շրջապատ ունի: Բաց ի արևելեան կողմէն՝
միւս եզերքը խորտուբորտ քարածայրք գըն-

1. Սիւրբի աստ. { երկուքն միանգամայն կուլուին՝
2. Եւստ աստ. { Ինչիւ պարզ:

թէ ուղղահայեաց կը բարձրանան ալետց մէջ, որք ամենաթեթեւ քամիէ մը ահագին կոհակ կը հանեն։ Այս ընդարձակ կարմրագոյն պատերն ուղղորդ կը բարձրանան խոշոր բրդի մը պէս, որուն զագաթը նեղ բարձրաւանդակով մը կը վերջանայ։ Արեւելեան կողմէն դէպ ի կոստանդնուպոլիս նայող եզերքը՝ քանի մը քառակուսի մետր աւազով ծածկուած է, ուր որմոց հին մնացորդք կը զրտնուին, և այս կողմէն միայն մատչելի է այս ամայի կղզին։ Բիւզանդացւոց ժամանակ, երբ ճգնաւորք և կամ տէրութեան բանտարկեալք կը բնակէին կղզեկիս մէջ, ժայռից մէջ նեղ միջոց մը՝ Ռքսիա կղզոյս պզտիկ նաւահանգիստն էր։ Այս փոքրիկ ծովեզերացս խորը, ժայռերու տակ, կը գտնուին խարխլած աւերակներ հին մատրան մը, քանի մը որմոց ալ նեցուկք, ուր էր Ռքսիայի վանքը, զոր ժամանակագիրք շատ անգամ կը յիշատակեն արեւելեան կողմը։ Ի ձկնորսաց և ի թռչնորսաց փորուած ճամբայ մը կը դուռն գագաթը կը հանէ՝ ժայռից վերայ փութուած, զրիթէ ուղղահայեաց դիրքով։ Այս կողմիս ժայռք այնչափ գառ ի վեր չեն, այն պատճառաւ ևս ցանցառ և ցած կանանչութիւն մը կ'երևայ։

Գագաթեան բարձրաւանդակին վրայ քանի մը անձն քարակոյտք կան, որոնք օր ըստ օրէ կը փշրին, և մատրան մը կամ ազօթարանի մը և կամ ճգնաւորի մը խցիկն, թերևս ալ աշտարակի մը մնացորդք են, ոսկից պահպանք նշանացի կ'իմացնէին մայրաքաղաքին՝ Վիեննայի, Գենուայի և կամ թուրքաց ցոկանաւուց մօտենալը¹։

Ըսի որ այս կղզին հիմայ անապատ է։ Բնակիչքն միայն ծովու անթիւ թռչունք են, որոնց ճերմակ կամ սև խումբք այս ժայռիս կենդանութիւն մը կու տան։ Երբոր մենք մօտեցանք՝ այս հագարաւոր վայրի հիւրք սկսան թռչիլ, ճշելով և հեռուն իրենց խառնակոյ ջրկաւը կազմելով։ Շատ անգամ ձկնորսի նաւակք հանդարտ օդի ժամանակ զգուշութեամբ ժայռից կը մօտենան, անթիւ ձկներ

որսալու, որք ժայռերու մանր խոռոչներուն մէջ կ'ապաւինին։

Պլատի՝ քիչ մը աւելի արեւմտեան կողմը՝ տարբեր տեսարան մ'ունի։ Այս ալ առաջ անապատ կղզի մ'էր, ուր կը տանէին Կոստանդնուպոլսոյ հիւանդ ձիերը և շները՝ որպէս զի հոն սասկին։ Չոր և քարուտ երկիր մէ՛ք, ինքն կանանչութեամբ մը ծածկուած։ Արեւմտեան եզերաց մօտ կային բիւզանդական փոքր եկեղեցւոյ մը հիմունք և վանքի մը աւերակք։ Իսկ արեւելեան անկիւնը, որ Ռքսիայի դիմաց հրուանդանի պէս կը բարձրանայ, միջնադարեան շէնքերու հետքեր կ'երևան, որք մինչև հիմայ կեցած են։ Հարուստ անգղիացի մը այս ամայութեան ժամանակաւոր կենդանութիւն մը տուաւ, Հենրիկոս Պիւլէր՝ Անգղիոյ զեպպանը ի Պոլիս, որուն յիշատակը մինչև հիմակ անմոռաց մնացած է Վոսփորի եզերքը, որ զմայլելով մայրաքաղաքի մօտ այսպիսի առանձնութեան վրայ, մտածեց այս չոր Պլատի կղզին զարդարել։ Երկու ընդարձակ շէնք քիչ ժամանակի մէջ բարձրացան։ միջին դարու տեսակ մը գոհակ շինուեցաւ արեւմտեան եզերաց վերայ, ճիշդ Ասիոյ ծովեզերաց գեղեցկագոյն տեսարանին դիմացը։ Իբր ճարտարապետութիւն նկատուելով՝ սոյն տգեղ ձևով շինուած գոհակը, ճիշդ հին մենաստանին տեղը բարձրացաւ, որով այն հին շէնքին մնացորդքն ալ անհետացան։ Միայն պզտիկ աղօթատեղոյն հիմունքն ասդիս անպին ցրուած՝ ռետց խոյակք և ձողք մնացած են, փոքրիկ նաւահանգստի վերելը, որ ժայռից պաշտպանեալ է կոհակաց դէմ։ Կղզոյն մէջտեղը դարձեալ բարձրացած է շէնք մը և կամ աւելի շէնքերու խումբ մը, առաջինէն աւելի տգեղ, այս է՝ անգղիացի զեպպանին շինած գլխաւոր բնակարանը, կէս մը ապարակ, կէս մը ամբարնոց, որ 1854ին լիմցած է։ Կղզոյս բոլոր պաշտպանեալ մասը ծառատունկով ծածկուած էր։ Ահագին գուամարներ ծախսուեցան այդ երկակայութեամբ լի և անճաշակ շէնքերուն համար. ուր բաւական էր պարզ գուարճութեան համար ամբարնոց մը շինել, հոն ահագին շէնքեր բարձրացան աւելորդ զարդուք խնդած։

Գեպպանը շուտ ձանձրացաւ. տեսնելով որ

1. Երեմիա Զեւեպի մատրան հետք կը կարծէ։

ծախքը շատցաւ, Եղիպատոսի փոխարքային ծախեց կղզին մէջի շէնքերովն հանդերձ. ձգեց Եդեսսանդնուպոլիս, և մեռաւ առանց հորէն կարենալու տեսնել կղզւոյն մէջ իւր կառուցած զոյնակը: Փոխարքայն ալ ուրիշ խնդրոց զբաղած, ժամանակ չ'ունեցաւ Պլատոնի հոգ տանիլ. այժմ բուրովին լքեալ տեղ մ'է, շէնքը գեռ չըմնցած՝ աւրուիլ սկսաւ, երեսուն տարուան շէնք մի կործանելու վիճակի հասած է: Ամարանոցին պարտիզոց մէջ միայն մօրենի և եղին կը բուսնին: Բուեր և գիւեւրային թռչունք կը յաճախեն փրկած սրահից մէջ: Դղեկին գաւթին մէջ, որ քարանց կոյտ մ'է, մեր գիւղական հայկերայթը բրինձ: Կղզւոյն խեղճուկ պահապանքը, որ ձկնորսութեամբ և բիշ մ'ալ հոն տնկաւած վախտ կանաչեղինք կ'ապրին, աշտրնին անկած կ'սպասէին՝ որ երբ ելլանք երթունք՝ թողտած հացկերութիւն մնացորդներովը ուրախութիւն մը կատարեն, փոշելից և դասարկ դարանօք զբառանը մէջ, զոր իրենց բնակութեան տեղ ըրեր էին:

Մարմարայի ալեաց մէջ կորսուած այս փոքր կղզիք, որոնց համամասութեամբ Բիբոս քիւրոյ և Հալքի բնդարձակ ցամաքներ կ'երևան, Ուսիա և Պլատոն՝ բիւզանդական պատմութեան մէջ մեծ զեր խաղացած են: Երբեմն բարեպաշտ ճգնաւորաց ապաստանարան, երբեմն ալ վտանգաւոր յեղուկակաց որջ, շատ անգամ ալ իրենց մեծագոյն քոյր կղզեաց պէս տէրութեան բանտ եղած են, և այս կղզեակքս՝ որ ծովուն վրայ իրբն բիծ մը կ'երևան՝ ստէպ յիշուած են բիւզանդական ժամանակագրութեանց մէջ:

Արևելեան կայսերութեան սկիզբէն, քրիստոնէութեան վերջնական յաղթութենէն ի վեր, ամեն կարգի ճգնաւորք և միանձնուք այս ժայռերու վրայ բնակեցան. յետոյ մանր վանորայք հաստատուեցան, տխուր բնակարանք խտակոսն միանձնաց, որք կու գային այս ալեօք շրջապատուած քանի մը թիզ հողին վրայ ապագայ կեանքը մտածելու, և կամ իրենց անցեալ կեանց մէջ գործած ոճիրները ապաշխարելու: Հազար և մէկ փոփոխութեանց և աւերմունքէ վերջն ալ, այս մանր վանորայք դարձեալ բնակչօք լեցուեր էին, և

ղիմացան մինչև Կոստանդնուպոլսոյ տուամբ, յորում միանձնուք շարդուեցան և խեղճուկ շէնքերն կործանեցան:

Ոքսիայի մէջ եկեղեցի մը կար շատ յարգուած, Կոստանդնուպոլսոյ հրեշտակապետի, գերագոյն զխառն երկնային խմբին, որ վրաս փորի և Կոստանդնուպոլսոյ բոլոր մերձակայ ծովեզերաց մեծ պաշտպանն էր: Փոխը շինուած էր որբանոց մը՝ կրօնաւորաց խնամոց յանձնուած, բազմաթիւ նոյնպիսի հաստատութեանց մին, որ Բիւզանդիոնի փառք էին, և այնչափ անգթութեանց մէջ՝ քրիստոնէական բարեգործութեան միակ արդիւնք էին: Այս ոտոր Միքայելի եկեղեցւոյս աւերակներն, որ մաս մ'է աւաք ըստին և որք որ կործանելու վրայ է, գեռ կը տեսնուին կղզւոյն մէկ կողմը՝ որ ճանապարհորդաց մէկ հատիկ մատչելի կ'էն: Բիւզանդական որբանոցին շրջապատին և անոր կից վանդին որմոց մնացորդքն ևս կ'երևան դեռ:

Քիչ ժամանակ առաջ այս հետաքրքրական աւերակք շատ աւելի էին: Ըստ ոմանց՝ պատերազմական նաւուց թնկանօթի նպատակ եղած են, ըստ այլոց՝ պետութիւնը կործանելու առած է, վասն զի ժամանակ մը տնպատշաճ ժամագրութեանց տեղ եղած էր կ'ըսեն: Կարելի է որ այս զրոյցը սուտ ըլլայ և կամ անշուշտ դարդարուած, այլ այնչափ ստոյգ է՝ թէ այնպիսի յանդուգն ժամագրութեանց յարմար տեղ մ'է՝ այն ամայի և բանաստեղծական կղզին: Ոքսիայի մէջ կար նաև՝ ըստ ժամանակագրաց՝ փոքրիկ անուանի աղօթատեղի մը, զոր Անաստաս պատրիարքը շինած էր. հաւանական է թէ կղզեկիս գաւթան վերայ շինուած ըլլայ:

Պլատոն՝ Բիւզանդիոնի աքսորանաց և չարչարանաց տեղ մը եղած է, տեսակ մը սոսկալի խիստ բանտ մը՝, մայրաքաղաքին բազմաթիւ աքսորանքի տեղեաց մէջ: Այս գարհուրելի բանտերը ժայռի մէջ փորուած ստորերկրեայ ընդարձակ խցիկներ էին: Հոն կը նստէին խեղճերը՝ դատապարտելով այդպէս կենդանի՝ մահուան տանջանոց մատնելով զանոնք, և վերէն անոնց ուտելիքը կը նետուէր:

տէին: Այս դամբանք, որք անշուշտ յունաց ժամանակէն մնացած են, դեռ կեցած են, և անոնց հողի հաւասար մուտքերն դեռ կ'են, և անոնց Պլուէրի ամարաստանն քիչ մը հեռու: Պլուէր աստն մը գինեւոյ շտեմարան բերք էր, հիմայ գրեթէ կէս մը լեցուած է աներակօք: Հոս փակուած են շատ մը թեկնածուներ և ժամանակին քաղաքականութեան արգելք եղող անձինք: Այս ժայռերուն վերայ, ուր ձմեռը ցուրտ հովեր կը փչեն, իսկ ամառն ալ կրիչ արեւը կ'այրէ զմարդ, արքայն ասելի սոսկալի կը սեպուէր, քան թէ շոր Պրոկոնէսի միայնութիւնը: Բանտարկելոց պահպանութիւնը յանձնուած էր տմարկի գինուորաց և շատ անգամ ալ բարբարոսաց. և այն դժբախտք՝ բոլորովին ասոնց ձեռքը անտեսուած էին: Պլատիի այս անշուշտից մէջ աքսորած էր կոստանդինը՝ Բարսեղ Բարդաս պատրիկը, որպէս Ռամանոսի Սկլերոսի: Շատ նշանաւոր անձ մ'էր, և իր ամուսնութեամբը կայսերական ընտանեաց մերձաւոր ազգական: Սասակ կոխ մը ունեցաւ Բուլղար Պրոսպէին հետ, որ Բուլղելարեանց թէմին՝ այսինքն հին Գաղատիոյ՝ կառավարն և ռազմագետն էր: Այս երկու հակառակորդք, երկուքն ալ անուանի պաշտօնեայք, մէջերին որոշեցին որ իրենց կոխը տարօրինակ մրցումը մը կրնար լինեալ: մենամարտութեան ելան, որ Բիւզանդիոնի մէջ նոր բան մ'էր, և զինուոր այս առաջին պատմութեամբ՝ երկու յոյն հպատակաց մէջ՝ մեծ զէպք մ'եղաւ: Մինչև այն ատենը բարբարոսը միայն այս միջոցաւ իրենց մէջի կոխներուն վերջ կու տային: Մեծ զայթազողութիւն եղաւ բարեպաշտից. եկեղեցին բողոքեց և կայսրը ստիպուեցաւ երկու պատրիկներն ալ պատժել: Անգութ հեցնութեամբ մը Բարսեղ աքսորուեցաւ յՈսթիա, Պրոսպէն ալ ի Պլատի: Այս երկու հակառակորդք, որք իրարմէ նեղ ծովով մը բաժնուած էին, կրցան զիրար տեսնել դառն մխիթարութեամբ մը՝ որ միոյն պատիժը միտէն թեթեւացոյն չէր: Այս դէպքս եղբերական վերջ մ'ունեցաւ, ինչպէս շատ անգամ հանդիպած է ի Բիւզանդիոն: Սկլերոս կամ փորձ փորձելով փախչելու և կամ ուրիշ ծանր ամբաստանութիւն մը ըլ-

լալով վրան՝ կայսեր բարկութիւնը շարժեց, որ իրեն աչքը փորել տուաւ: Պրոսպէնին ալ հաւասարապէս նոյն պատիժը տալ ուզեց Կոստանդին, բայց նա իր հակառակորդէն բախտաւոր գտնուեցաւ, և յաջողեցաւ փախչիլ:

Ի Պլատի աքսորուեցաւ նաեւ Կոստանդին Դալլասինոս պատրիկը, Ջոյէի և Միքայէլ Պապագոնացոյն ժամանակ, վասն զի Դալլասինոս չէր հաւանած Միքայէլ Պապագոնացոյն կայսր ըլլալուն: Միքայէլ Դուկասի անկմանէ վերջը, Բոստանիա բռնել տուաւ Նիկեփոր ներքինին, Միքայէլի խորհրդականը և պաշտօնն մէջ մեծ ազդեցութիւն ունեցողը, և յՈսթիա աքսորեց, վերջն ալ հոն սպաննել տուաւ:

Ոսթիա կղզին մեր ազգային պատմութեան մէջ ալ յիշատակուած է, Գաբրուս մէջ՝ ամենէն հռչակաւոր կաթողիկոսաց մին այս կղզւոյս մէջ աքսորուած ըլլալով:

Այս անուանի կաթողիկոսն է մեծն Ներսէս, սրբոյն Գրիգոր լուսաւորի թողանը թուր: Ներսէս մեծն, որ թէ եկեղեցական և թէ քաղաքական մեծ դեր խաղացած է այն դարուն, Արշակ և Պապ Թագաւորաց ժամանակ, ինչպէս որ ազգային պատմագիրք մանաւանդ իր կենսագրութիւնը գրողք՝ բաւական ընդարձակապէս կը պատմեն:

Ներսէս, որ Յուսկան որդւոյն Ալմաստ գինեայ որդին էր, Կեսարիա մեծցած և սորուած էր. հոն ի Կեսարիա ամուսնացած Մամիկոնէից ցեղէն Սանդուխտ անունով աղջկան մը հետ: Երեք տարիէն կինը կը վախճանի, զաւակ մը թողլով Սահակ անուն, որ է Սահակ Պարթև: Ներսէսի մայրը՝ քոյրն էր Տիրանայ հայոց Թագաւորին, անոր համար իւր կնոջ մեռնելէն վերջը, երբ ի Կեսարիոյ Հայաստան արքայ, իբրեւ Արշակայ հօրաքրոջ որդի՝ Թագաւորական պալատին մէջը մեծ պաշտօնի վրայ դրուած էր: Իր կրօնասիրութիւնը և քաղաքագիտութիւնը հռչակուելով ազգին մէջ, երբ Ս. Վրթմանեան յաջորդն մեռաւ Ներսէս կաթողի-

կուր, տարի մը ամբողջ պարապ մնալէն վերջը՝ ամենուն հաւանութեամբ և մանաւաճառով թէ ստիպելովը՝ սարկաւազ և քահանայ ձեռնադրութեամբ փաւստոս անունով ծեր եպիսկոպոսէ մը, և մեծ հանդիսիս զրկուեցաւ ի կեանարիւն, որ հոն եպիսկոպոս և կաթողիկոս ձեռնադրուի կեանարիւն լիւսերիս արքեպիսկոպոսէն, ինչպէս որ սովորութիւն էր Հայոց մինչև այն ատենը, կեանարիւն աւթովն ընդունել կաթողիկոսական ձեռնադրութիւնը. որովհետև նոյն ամբողջ եպիսկոպոսներ յաջորդք կը համարուէին թաղուսի առաջնորդն, որ այն ամբողջն առաջին եպիսկոպոսը զթէոփիլոս ձեռնադրած էր: Երեսէսի կենսազրկը շատ երկնային նշաններ կը պատմեն ասոր ձեռնադրութեան և առաջին պատարագին ատեն: Ձեռնադրուելէն վերջը մեծաւ պատուով դարձաւ Երեսէս ի Հայաստան, ուր բազմաթիւ եկեղեցեաց, վանորէից, որբանոցաց, աղքատանոցաց շինութիւններ, և հաստատած բարեկարգութիւններ, ի զուրկ հանեց: Վերջը թունաւորուելով ի Պապայ՝ մեռաւ, որուն սրտանմալի ողջոյններով հրաժարիլն յաշխարհէ՝ իր կենսազրագըր թողլով պատմել, անցնինք ըսել թէ Ս. Երեսէս ինչ պատճառաւ Ոքսիա կղզին արքայութեամբ:

Արշակ թագաւորն թշնամի ունենալով իրեն թէ Պարսից Շապուհ թագաւորը և թէ զՎաղէս Կոստանդնուպոլսոյ կայսրը, ուզեց այս վերջնոյս հետ հաշտուիլ, ուստի աղաչեց որ Երեսէս կաթողիկոսը յանձն առնու Կոստանդնուպոլսի երթայ և Վաղէսի սիրտը անուշ: Ս. Երեսէս հայրենասիրութեամբ յանձն առնելով այս պաշտօնս, բազմաթիւ եկեղեցականօք և նախարարօք Կոստանդնուպոլսի քնաց: Վաղէս սկզբան շատ սիրով և պատուով ընդունեցաւ զԵրեսէս և զնախարարսն. բայց ինքն արիւսեան ըլլալով, բռնադատեց ըզ-Երեսէս նոյն աղանչն ընդունելու: Ս. Երեսէս մեծ համարձակութեամբ մերժեց անոր առաջարկը, մահն իսկ աչք առնելով: Վաղէս այս բանիս վրայ սաստիկ բարկանալով՝ արքայութեան զԵրեսէս իր հետը եկող եթանասուն և երկու եկեղեցականօք Ոքսիա ամայի կըղզւայն մէջ:

Կիրակոս պատմիչ Երեսէսի նշխարաց գիտաւ պատմելու միջոց կ'ըսէ, թէ սրբոյն աղօթիւք անուշ ջուր բխեց կղզւոյն մէջ, որ անշրջի էր, թերևս այն աղբիւրն է որ մինչև ցայսօր կայ Ոքսիայի մէջ: Իսկ Երեսէսի հետ եկող նախարարները Վաղէս շատ ընծայիւք ետ դարձուց, թուղթ մը գրելով թագաւորին հայոց, որուն մէջ զԵրեսէս արքայութեան ստա-յօգ և շինծու պատճառներ կը բերէր: Արշակ բարկանալով՝ բազմութեամբ զօրաց զըրեկեց Վասակ մամիկոնեանը Յունաց աշխարհք, որ շատ աւերմունք ընելով հասաւ մինչև ի Խոփուսպոլիս (Խակիւստար), ուր Եկեղատրիս պատրիարքն զիմացն ելաւ. որովհետև Վաղէս ներքին խռովութեանց պատճառաւ Ալլիրիանուպոլիս փախած էր, և անուշութեամբ համզեց զՎասակ որ ետ գտնայ: Նա ալ զարձաւ ի Հայս, բայց առանց զԵրեսէս աղաւելու:

Երեսէս ինն ամիս կեցաւ այս խեղճ կղզւոյն մէջ իւր ընկերօքը, ապրելով ձկամբ միայն՝ որ շատ առատ կը գտնուի կղզւոյս շրտ կողմը: Չայս կը յիշէ նաև Երեսէս Չէլէպի, Կոստանդնուպոլսոյ նեղուցին նկատարութեանը մէջ, և կ'անուանէ զՈքսիա՝ Երեսէսի կղզի՝:

Ս. Երեսէս հոս միայն մինչև Վաղէսի մահը, որ հրգեհնի մը մէջ մեռաւ:

Վաղէսի յաջորդն թէոփոս մեծն, որ ձրկնորսներէ՝ կ'ըսէ կենսազրիւն՝ Երեսէսի ողջ ըլլալը իմացաւ, մեծ պատուով Կոստանդնուպոլիս բերել տուաւ զսուրբ Երեսէս, որ ներկայ գտնուեցաւ Կոստանդնուպոլսոյ Արիւհանուր ժողովոյն, և վերջը պատուով Հաստատան դարձուց:

Մինչև հոս յիշածնիս՝ Ս. Երեսէսի վառուց անանուն կենսազրաց համեմատ է, ինչպէս ըսինք. իսկ ըստ արդի քննադատից՝ շատ ժամանակագրական վրիպակներ կան այս պատ-

1. Կղզին Երեսէսի սրբոյն իբրեւ առաջ գոյ ի յառաջորդան:

Ջուր մի բարեհաճ գետ կայ՝ անպակաս որ հանդիպին այն:

Ի մէջ և ի զուրկ կղզւոյս տեղ է ժամու խորան: Արեւելէ՝ որպէս բազմաթիւ խորանին աստ մին նըստարան:

մածնեբուն մէջ, Ներսէս վաղեսի թագաւորեւ-
լէն առաջ¹ ազատած է ի կղզւոյն, և ոչ ի մե-
ծէն թէնողոսէ, որ 379ին յաջորդած է վա-
ղեսի. որով և ոչ իսկ կոստանդնուպոլսոյ Ա
ժողովոյն՝ զոր զուամարեց կայսրն թէնողոս՝ Ներ-
սէս ներկայ գտնուած է յամին 381, որովհե-
տև ժողովէն 7 տարի առաջ՝ 374ին վախճանած
է: Այնոր համար աւելի ճշմարտանման է Յու-
նաց կոստանդինոս պատրիարքին գրածն, որ
այս դարուս կէսէն առաջ զիրք մը շինած է
կոստանդինիատէս անունով, Նիկարպոլիսն
հին և նոր բիւզանդիոնի: Այս գրքիս մէջ քա-
ւական ճիշդ ընդարձակ տեղեկութիւն կու
տայ Ներսեսի վրայ, որուն ձեռնադրութիւնը
յիշուերիսէ՝ կը դնէ 340ին, իսկ արքայը
350ին՝ կոստանդ կայսեր ատեն, ոչ յԱլեքսիա՝
այլ ի Բրինքիբոյ կղզին: 370ին կը դնէ
Ներսեսի կեսարիա երթալը երկրորդ անգամ
և հոն վաղեսի հետ տեսնուիլը՝ իրմէ օգնու-
թիւն ուղելու համար: Նոյն ժամանակը պա-
տահեցաւ, կ'ըսէ, կեսարիոյ Եւսեբիոս եպիս-
կոսի մահը, և Ներսեսի անոր յուղարկաւորու-
թեան փոխուիլը, Ս. Բարսղի հետ տեսնուիլը
և անոր իտալիոյ եպիսկոպոսաց գրած նա-
մակին Ներսէսի աչ ստորագրելն երեսուն ու
երկու եպիսկոպոսաց հետ: Ներսէսի մահը
եղած է 374ին, թունաւորուելով ի Պապայ՝
ինչպէս ըսինք: Պատմական և ժամանակա-
գրական այս տարբերութիւններն թողլով
ի պարապումն քննապատից, գառնանք մենք
մեր նկարագրութեանը:

Պլատին մօտ 1412ին ծովային պատե-
րազմն ելաւ ընդ մէջ թրքաց և բիւզանդա-

ցաց: Տարի մ'էր որ Սուլթան Մուսա՝ իւր
Սիւլէյման եղբայրը սպաննելով՝ թագաւոր
եղած էր ի Պրուսա, որ ի վրէժ քանի մը տեղ
յաղթուելուն ի Սերբիա՝ բոլոր այն երկիրը
արըշարկեց: Եաքը զնաց թեաւողոնիկէ պա-
շարեց, ուր ապաւինած էր Որխան Սիւլէյ-
մանի որդին, քաղաքը առաւ և իշխանին աչքը
փորել տուաւ: Այս ժամանակ կը պատահի
Պլատին ծովային պատերազմը, յորում Բիւ-
զանդացիք մեծ յաջողութիւն ունեցան, ընդ
հրամանատարութեամբ Մանուէլի՝ որ Յովհան-
նէս էր մերջին Պալէոլոգ կայսեր անհարազատ
զաւակն էր: Այս աշուստայի յաղթութիւնն
այն աստիճան թագաւորող կայսեր Մանուէլ
Բ կոմնենոսի նախանձը շարժեց, որ՝ ի փո-
խարէն այս քաջութեան՝ դատապարտեց ըզ-
րաւորուել իր յաղթող եղբայրը, և անոր տը-
ղայքը՝ մշտնջենաւոր բանախ: Տասնեքեք տա-
րի մերջը իրենց դահճին մահուամբը միայն
ազատեցան ասոնք իրենց բանտարկելութե-
նէն: Մուսա՝ այն սպարաութեան սակ չմնաց,
եկաւ Բիւզանդիոնը պաշարեց, և այն ատեն
քաղաքը կ'աւնուէր, եթէ Մուսա չըռնապա-
տուէր ետ դառնալու իր Մէհմէտ եղբորը
ապստամբութիւնը նուաճելու համար:

Ըսինք որ Պլատին արեւմտեան ծայրը՝ մանքի
մը հին եկեղեցւոյ հետքեր կային, մօտ փո-
քրիկ նաւահանգստին և Պլուէրի շինել տուած
ամարանոցին: Էղզւոյն հիւսիսային կողմը,
Ոքսիայի զիմաց, աննշան աւերակներ կան.
կոստանդինոս պատրիարքը կ'ըսէ՝ թէ հին աշ-
տարակի մը աւերակներ են, ուր կը հսկէին
զինուորք բանտարկելոց պահպանութեան հա-
մար: Այս աշտարակը դարուս առաջին քաղաք-
դին մէջ կործանեցին, յուսալով թէ տակը
գանձ մը պահուած ըլլայ:

1. Վաղէս Թագաւորեց 364 + 378:

